

УДК 378.4(477.54-25):929Ушаков (093.3)

DOI: 10.26565/2227-6505-2019-29-11

**ІСТОРІЯ УНІВЕРСИТЕТУ МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ
(ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Д.А.УШАКОВА)**

Н. С. Сербогіна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
n.serogina@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-9346-0473>

Добірку документів здійснено до 100-річчя доцента Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, директора Центральної Наукової бібліотеки університету, Героя Радянського Союзу Ушакова Дмитра Андрійовича. Людини-легенди, знакової особистості, яка вписала яскраву сторінку в 215-річну історію навчального закладу. Матеріал містить спогади колег, учнів, друзів Дмитра Андрійовича: Астахової Валентини Іларіонівни, почесного громадянина міста Харкова, доктора історичних наук, професора, радника ректора Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», Карпова Олександра Миколайовича, кандидата історичних наук, професора, народного депутата України 2, 3, 4-го скликань Верховної Ради, Рубана Валерія Володимировича, доцента, політичного технолога. У них йдеться про непростий життєвий шлях Д. А. Ушакова, його участь у боях на Курській дузі, командування саперною частиною під час форсування Дніпра, викладацьку діяльність в університеті, атмосферу в суспільстві доби застою. В спогадах розповідається про розмови Дмитра Андрійовича із колегами стосовно історії війни, подій у країні, політики КПРС, ці розмови мали абсолютно відвертий, інколи критичний характер. Але були і свята, які радісно відзначали разом, спільний відпочинок, повсякденні зустрічі друзів, колег. Зі сторінок спогадів постає вся велич і одночасно скромність цієї героїчної людини, стає зрозуміло, за що колеги так поважали, високо цінували знайомство з такою непересічною людиною, як Дмитро Андрійович Ушаков. Добірка також містить особисті фронтові листи Д. А. Ушакова до майбутньої дружини – Елли Василівни Гончарової.

Ключові слова: Дмитро Андрійович Ушаков, Харківський національний університет, Герой Радянського Союзу, битва за Дніпро.

Подборка документов осуществлена к 100-летию доцента Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, директора Центральной научной библиотеки университета, Героя Советского Союза Ушакова Дмитрия Андреевича. Человека-легенды, знаковой личности, которая вписала яркую страницу в 215-летнюю историю учебного заведения. Материал включает в себя воспоминания коллег, учеников, друзей Дмитрия Андреевича - Астаховой Валентина Илларионовна, почетного гражданина города Харькова, доктора исторических наук, профессора, советника ректора Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия», Карпова Александра Николаевича, кандидата исторических наук, профессора, народного депутата Украины 2, 3, 4-го созывов Верховной Рады, Рубана Валерия Владимировича, доцента, политического технолога. В них идет речь о непростом жизненном пути Д. А. Ушакова, его участия в боях на Курской дуге, командовании саперной частью при форсировании Днепра, преподавательской деятельности в университете, атмосфере в обществе эпохи застоя. В воспоминаниях рассказывается о беседах Дмитрия Андреевича с коллегами относительно истории войны, событий в стране, политики КПСС, эти разговоры носили абсолютно откровенный, подчас критический характер. Но были и праздники, которые весело отмечали вместе, совместный отдых, повседневные встречи друзей, коллег. Со страниц

воспоминаний предстает все величие и одновременно скромность этого героического человека, становится понятным, за что коллеги так уважали, высоко ценили знакомство с таким незаурядным человеком как Дмитрий Андреевич Ушаков. В подборку также включены личные фронтовые письма Д. А. Ушакова к будущей жене – Элле Васильевне Гончаровой.

Ключевые слова: *Дмитрий Андреевич Ушаков, Харьковский национальный университет, Герой Советского Союза, битва за Днепр.*

The compilation of documents was prepared for the 100th anniversary of the Associate Professor of V. N. Karazin Kharkiv National University, director of the Central Scientific Library of the University, hero of the Soviet Union - Dmitry Andriyovych Ushakov. A legendary man, an iconic personality who left a bright page in the 215-year history of the University. The material includes memories about Dmitry's Andriyovych colleagues, students, friends by Astakhova Valentyna Ilarionivna, a honorary citizen of Kharkiv, Ph.D of History, a professor, Advisor to the rector of Kharkiv Humanitarian University "People's Ukrainian Academy", by Karpov Olexandr Mykolayovych, the Candidate of Historical Sciences, professor, Ukrainian People's Deputy of the second/third/forth convocations of the Verkhovna Rada, by Ruban Valery Volodymyrovych, Associate Professor, political technologist. The paper describes the challenging life path of D. A. Ushakov, his participation in the battles at the Kursk Bulge, his commanding of the sapper unit during the forced crossing of the Dnieper River, teaching at the University and the atmosphere in the society of the era of stagnation. The memoirs tell about the conversations of Dmitry Andriyovych with colleagues about the history of the war, the events in the country, the policy of the CPSU, these conversations were absolutely frank, even critically revealing by nature. But, from the other side, holidays joyfully celebrated together, joint rest, everyday meetings with friends and colleagues were also mentioned. From pages of the memoirs all the greatness and at the same time all the modesty of this heroic person appears, it becomes clear for what colleagues respected him so much and highly appreciated the acquaintance with such an extraordinary person as Dmitry Andriyovych Ushakov. The collection also includes personal front-line letters of D. A. Ushakov to his future wife, Ella Vasyliyivna Goncharova.

Key words: *Dmitry Ushakov, the Kharkiv National University, the Hero of the Soviet Union, the Battle of the Dnieper.*

Ушаков Дмитро Андрійович належить до того героїчного покоління, яке з молодих років пішло захищати Батьківщину і з честю виконало свій патріотичний обов'язок. Доля подарувала йому непросте, важке, але таке повне й насичене історичними подіями життя. Народився Дмитро Андрійович 23 жовтня 1919 року в селянській родині в с. Архангельське Шебекінського району Белгородської області. Після успішного закінчення 1937 року Новотаволжанської середньої школи і короткострокових курсів з підготовки вчителів 19-річним хлопцем працював директором школи і заочно навчався в Курському педагогічному інституті. У переддень Великої Вітчизняної війни закінчив Чернігівське військово-інженерне училище. У роки війни був командиром саперного взводу, роти, батальйону Південно-Західного, Степового, Другого Українського фронтів.

Був тричі тяжко поранений. Слави він не шукав, просто жив так, як вважав за правильне, – самовіддано служив своїй Вітчизні, а слава сама його знаходила. За участь у белгородсько-харківській операції Дмитро Андрійович був нагороджений орденом Червоного Прапора, за успішне форсування Дніпра і виявлену при цьому особисту хоробрість і відвагу був удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу і нагороджений орденом Леніна. За військові подвиги нагороджений також орденами Суворова III ступеня, Великої Вітчизняної війни I ступеня, багатьма медалями.

Після демобілізації Д. А. Ушаков навчався на відділенні журналістики філологічного факультету Харківського університету, закінчив аспірантуру, був директором Центральної наукової бібліотеки університету, працював доцентом кафедри історії КПРС. Понад

півстоліття Д. А. Ушаков віддав університету. Протягом усього часу він був прикладом чесного служіння обраній справі, добрим і чуйним наставником, завжди готовим прийти на допомогу тим, хто її потребував. Свій багатий життєвий досвід він щедро передавав молодому поколінню, робив усе, щоб жили і зміцнювалися найкращі традиції вищої школи – високий професіоналізм, принциповість і самовіддача. За цю самовіддану працю 2004 року йому було присвоєно звання «Почесний доктор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна».

4 листопада 2011 року Дмитро Андрійович Ушаков відійшов у вічність. Пам'ять про нього живе в серцях його колег і учнів.

Нижче наводимо спогади про Д. А. Ушакова **Астахової Валентини Іларіонівни**, почесного громадянина міста Харкова, кавалера двох Орденів Княгині Ольги, доктора історичних наук, професора, радника ректора Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», з 1957 по 1978 роки викладала в ХДУ; **Карпова Олександра Миколайовича**, кандидата історичних наук, професора, народного депутата України 2, 3, 4-го скликань Верховної Ради, кавалера Ордена «За заслуги» III ступеня, з 1978 по 1994 роки працював у Харківському університеті; **Рубана Валерія Володимировича**, доцента, депутата Харківської міської Ради 1994–1998 років, державного службовця 7 рангу, співробітника апарату Верховної Ради України у 2002–2006 роках, політичного технолога, який працював в університеті з 1978 по 1992 роки. У цих спогадах розкривається непростий життєвий шлях Д. А. Ушакова, його участь у боях на Курській дузі, у форсуванні Дніпра, за що він здобув високе звання Героя Радянського Союзу, висвітлено викладацьку діяльність в університеті, атмосферу в суспільстві доби застою. У спогадах розповідається про розмови Дмитра Андрійовича із колегами стосовно історії війни, подій у країні, політики КПРС, ці розмови мали абсолютно відвертий, інколи критичний характер. Але були і свята, які радісно відзначали разом, спільний відпочинок, повсякденні зустрічі друзів, колег. Зі сторінок спогадів постає вся велич і одночасно скромність цієї героїчної людини, стає зрозуміло, за що колеги так поважали, високо цінували знайомство з такою непересічною людиною, як Дмитро Андрійович Ушаков. Друкуються також три листа Д. А. Ушакова до своєї майбутньої дружини Е. В. Гончарової.

Ці матеріали були оприлюднені 14 листопада 2019 року в рамках засідання університетського Академічного гуртка «Experto Crede» – Вірте досвідченому! «Згадуємо вчителів». Документи, що публікуються, зберігаються в архіві доцента кафедри українознавства, кандидата історичних наук Н. С. Серьогіної. Публікація цих матеріалів є частиною роботи колективу кафедри українознавства в рамках реалізації «Стратегії розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки», а саме проєктів 5. «Університетський менеджмент у 2025 році», пункт 5.1. «Класика, що випереджає час» (вивчення і збереження найкращих університетських традицій, збагачення університетської корпоративної культури, органічне поєднання традицій та інновацій) та 4. «Інфраструктура Каразінського університетського життя у 2025 році» пункт 4.6. «Модернізація музейного комплексу».

Валентина Илларионовна Астахова.

Помню и горжусь

У меня есть все основания говорить о том, что семья Ушаковых – это ближайшие друзья нашей семьи на протяжении многих десятков лет. Я познакомилась с ними 5 ноября 1957 года в Харьковском театре оперы и балета, где коллектив университета проводил вечер, посвященный 40-летию Октября. Еще до этого дня муж много рассказывал мне о них как о замечательных людях с удивительной судьбой.

И вот я впервые сижу рядом с ними в зрительном зале преисполненная гордости от общения с этими людьми. Моё первое впечатление от встречи, сохранившееся потом на всю жизнь: Дмитрий Андреевич Ушаков, один из трех работающих тогда в университете Героев Советского Союза, инвалид Великой Отечественной войны, любимейший студентами

преподаватель и лучший друг моего мужа – В.И. Астахова. Высокий, худощавый, с удивительно внимательными, добрыми глазами, тихим, спокойным, но каким-то очень убедительным и твердым голосом. Никакой рисовки, напыщенности, демонстрации величия своей персоны. После торжественной части состоялась премьера балета (по-моему, это был «Спартак» А. Хачатуряна), и Дмитрий Андреевич не просто с восторгом, а с глубоким пониманием говорил о музыке, о блестящем исполнении солистов.

И рядом с ним его верная спутница жизни, Элла Васильевна Ушакова, удивительно обаятельная, приветливая, я бы сказала уютная даже здесь в торжественной обстановке театрального зала. Огромные голубые глаза, неотразимо тёплая и яркая улыбка, доброжелательность в каждом взгляде и движении.

Таково было первое впечатление и счастье в том, что за долгие годы нашей дружбы, нашего постоянного общения, за то тяжелейшее время, когда вокруг нас все переворачивалось с ног на голову, когда махровым цветом процветало хамелеонство, предательство, воровство, взяточничество, когда люди из друзей превращались в непримиримых врагов на почве идейных или финансовых разногласий и просто из-за общей моральной деградации, это мое впечатление не только не изменилось, но многократно утвердилось. И сегодня, когда их уже нет рядом, я убеждена, что мне несказанно повезло в том, что многие годы рядом со мной по жизни шли такие необыкновенные люди – честные, принципиальные, высоконравственные, интеллигентные, горячо любящие свой народ, свою страну, свою великую историю.

А история их семейной жизни – это, естественно, зеркальное отражение их жизненных позиций и нравственных устоев. Я приведу только один из многих запомнившихся мне эпизодов, о которых знала из рассказов или свидетельницей, которых была сама.

Они поженились в 1947 году, а в феврале 1949 г. у них родилась белокурая снегурочка – дочка Инночка. Ну, и что в этом особенного? В определенном возрасте все стремятся создать дружную семью и завести детей. Но у них это произошло как в сказке, как в той известной народной песне «Помню я тогда молодушкой была...» С самого начала войны Дима находился в действующей армии. В свои 24 года в чине капитана командовал саперным батальоном. Участвовал в боях на Курской дуге, освобождал свой родной город Шебекино, что на Белгородщине; после освобождения Харькова его батальон по заданию командования разминировал жилые дома и заводские территории в районе Салтовки.

Теплым августовским вечером, после тяжелого трудового дня, когда бои на окраинах города еще не утихли, он возвращался к месту дислокации своего батальона на Журавлевке. А возле одного из домов стояла группа девочек-школьниц, человек 5-6, которые что-то радостно обсуждали и смеялись. Капитан Ушаков подошел к ним и спросил, как кратчайшим путем можно пройти на Журавлевку. Одна из девушек – ясноглазая и улыбочивая предложила показать дорогу.

Это была она – Эллочка Гончарова. Он взял адрес. Обещал писать. И действительно писал часто и подробно (копии некоторых из этих военных треугольничков хранятся у нас в музее Народной украинской академии). Но потом в 1944 году письма перестали приходить и не было их почти год.

Во время взятия Киева при наведении переправы через Днепр Дмитрий Андреевич получил не только звание Героя Советского Союза, но и тяжелое ранение в голову. Почти год валялся по госпиталям и, как многие тогда, решил, что молодой, красивой девушке калека-инвалид будет только обузой. Потому и прекратил переписку.

А она искала, писала, ездила по госпиталям. Нашла в 1945, а в начале 1946 он приехал в Харьков. Вместе поступили в Харьковский государственный университет имени А. М. Горького на филологический факультет. Он – на отделение журналистики, она – на украинский язык и литературу.

А потом они поженились и жили долго и счастливо. Именно так – как в сказке, хотя бывало и очень трудно, и горе посещало и тяжкие болезни. Когда в конце их жизни она очень тяжело заболела, он сам лично ухаживал за ней, кормил из ложечки, переодевал,

находил самых лучших врачей и даже сам делал уколы, но в больницу ее не отдавал и умерла она у него на руках.

Вот так! И если первую часть этой прекрасной истории я пересказала с их слов, по их рассказам и фотографиям, то вторую часть их доброй, дружной, бесконечно заботливой и уважительной жизни я наблюдала своими глазами, поскольку мы очень часто встречались, вместе проводили праздники, ездили на отдых, обсуждали события, происходящие в стране и в мире. Нам всегда было интересно вместе. Правда, у нас была большая и очень дружная компания бывших фронтовиков, участников Великой Отечественной войны, их жен и детей, которые были примерно одного возраста. Бухаловы, Кондуфоры, Тереховы, Камсковы, Хоткевичи... Но Дмитрий Андреевич был как бы старейшиной, немного старшим по возрасту и безгранично уважаемым всеми и всегда.

Он умел поддержать в трудную минуту, дать дельный совет, пошутить или рассказать остроумный анекдот, умел слушать и слышать. Он был для всех нас эталоном честности, порядочности, человечности в самом высоком смысле этого слова. Когда в стране все сломалось и полетело в тартарары, он заболел и слег. Он еще поднимался, пытался выходить из дому, что-то читал и писал. Однажды мы пришли к нему домой поздравить с Днем защитника Отечества, а он вышел нас встречать аж на улицу. Это было радостно и в то же время тревожно, потому что мы понимали, как тяжело ему далась такая прогулка.

Вы прочтете эти коротенькие воспоминания и скажете: не человека представила, а лубочную картинку – прекрасный, безгрешный, ну, просто ангел во плоти. Но что же я могу поделаться, если другим его не знала, если четко помню, что он действительно был эталоном для всех нас и в работе, и в любви, и в дружбе, и в жизни вообще.

Олександр Миколайович Карпов.
Спогади про Героя. До 100-річчя з дня народження Героя Радянського Союзу
Дмитра Андрійовича Ушакова

Коли мова йде про людей знаних, відомих, видатних – наша свідомість спрацьовує традиційно і видає на гора масу загально пафосних епітетів, за якими втрачається образ живої конкретної людини. Людини насправді сміливої, хороброї, мужньої. Людини, що здійснила чи то життєвий, чи героїчний подвиг. Людини, якою потрібно не тільки пишатись, а ще й самому бути гордим за те, що маєш честь бути з нею поряд, маєш можливість її бачити, чути, надихатись її знаннями, досвідом, повсякденним прикладом.

Для Харківського університету в публічно-політичній площині в ті часи, коли я був спочатку студентом а потім і викладачем, такими знаковими людьми були професор Блудов Яков Семенович – член КППС з 1917 року, професор Воскресенський Олександр Олександрович – член КППС з 1919 року, він же багаторічний завідувач нашої кафедри та Дмитро Андрійович Ушаков – Герой Радянського Союзу, доцент теж нашої кафедри. У кожного з них був свій не простий життєвий шлях, своя звитяга, своя, якщо використати сучасний мем, харизма. Їх знали, їх поважали, їх високо цінували і тому всі загально університетські заходи (як то збори трудового колективу, партійні збори, різного роду святкування та відзначення) проходили за їх обов'язкової участі та обов'язкового виступу. Вони були символами тодішньої епохи і реальне, а не формальне відношення до них, тільки підкреслювало їх статус, кажучи сучасною мовою, моральних авторитетів.

Безумовно особливе місце в тій трійці, належало Дмитру Андрійовичу Ушакову, оскільки в ті часи культ ветеранів-захисників Вітчизни, шанобливе до них ставлення було нормою суспільної свідомості, а глибока повага та вдячність за їх ратний подвиг були не святковим проявом, а повсякденною нормою. І зрозуміло, що за таких обставин, відношення до живого Героя Радянського Союзу було особливим. Його не просто шанували, він був предметом гордості всього університетського колективу і, особливо, нашої кафедри, того

колективу, де він працював безпосередньо. Таким було на той час моє дистанційне бачення, і відповідне відношення до нього, ще до персонального знайомства.

Безпосереднє ж знайомство з Дмитром Андрійовичем відбулося в рік мого приходу на кафедру в якості аспіранта, а потім і викладача. В силу моєї глибокої поваги до нього і відповідно глибоко шанобливого відношення і якоїсь, з його боку, внутрішньої симпатії до моєї особи селянсько-пролетарського походження з активною життєвою позицією, у нас склалися добрі, теплі, дружні відносини. Особливо ці відносини зміцнили, коли я в же в якості повноправного колеги працював з Дмитром Андрійовичем на заочному відділенні історичного факультету. За його ініціативи, ми з ним, кожен на своєму курсі, поза межами учбового навантаження, щосуботи читали лекції та проводили семінарські заняття для студентів–заочників історичного факультету, харків'ян та інших бажаючих. Після закінчення занять у нас регулярно відбувались неспішні довготривалі розмови і не тільки з приводу викладання нашого предмету. Розмови точились стосовно багатьох тем і носили абсолютно відвертий характер. Відповідно і оцінки того, що було в історії країни, в історії правлячої партії, і того, що відбувалося безпосередньо, носили критичний, некомпліментарний характер і далеко не завжди кореспондувались з так званою офіційною лінією. І це стосувалось як минулого, так і «застійного» тогодення.

Особливим одкровенням для мене на той час були його оцінки подій Великої Вітчизняної війни, яка в його баченні була не тільки тріумфом волі та духу радянського народу, а й страшною трагедією мільйонів людей і під час війни, і після її закінчення. Від нього я вперше почув про масову нелюдську так звану зачистку радянських міст від інвалідів війни до ювілею «вождя всіх часів та народів», про страшну ціну так званих «десяти сталінських ударів», і ще багато чого, про що мовчала офіційна історія та партійна пропаганда. Багато з того, про що розповідав Дмитро Андрійович, його роздуми, його оцінки, його інтерпретації випереджали час і тільки пізніше стали загально визнаними.

На превеликий жаль інтенсивність нашого спілкування з Дмитром Андрійовичем суттєво зменшилась після мого переїзду до Києва на постійне місце проживання. І поступово, з часом, як це часто-густо буває в житті, наші контакти почали зводитись до періодичних телефонних поздоровлень з святами та обов'язкових поздоровлень з днями народження. Добре пам'ятаю передостанню нашу розмову з Дмитром Андрійовичем в день його 90-річчя. Він в цей час уже серйозно хворів і відчував себе відповідно. Але його голос, як і завжди, звучав молодо. Це був голос сильного духом і тілом бійця на ниві життя, прожитого ним з гордо піднятою головою. Я добре пам'ятаю також і його слова, у відповідь на моє поздоровлення, пронизані батьківською теплотою і турботою на мою адресу. Воістину справедливо кажуть, що велич великої людини проявляється у її відношенні до оточуючих, до життя в цілому. І це стосується Дмитра Андрійовича і особисто, і безпосередньо. Ні роки, ні життєві буревії не зламали ні його зраненого тіла, ні сили його духу, ні його моральних засад, ні його людських чеснот.

Таким Він був, таким Він і залишиться в моїй пам'яті, в пам'яті рідних, друзів, колег, в пам'яті та історії нашої рідної Alma Mater.

Валерій Владимирович Рубан.
Урок пам'яті на всю оставшуюся жизнь

На нашей кафедре всегда было много молодых аспирантов и ассистентов. И мы смотрели на наших старших товарищей, доцентов и профессоров, с внутренним пиететом и глубоким уважением.

После Великой Отечественной войны прошло 25-30 лет. Еще были живы наши родители, провоевавшие всю войну, как говорится, «от звонка до звонка». В наших семьях хранились боевые награды родителей: ордена «Красной звезды», «Отечественной войны», медали «За отвагу», «За боевые заслуги», «За Победу над фашистской Германией».

Вот только родители не очень любили вспоминать и рассказывать о войне. Видно, было очень тяжело. Тогда мы этого не понимали. Мы жили памятью о подвигах советского солдата. А война – это очень тяжелая, до кровавого пота, работа.

Среди наших учителей был один очень скромный человек. Высокий, худой, собранный. Очень спокойный, выдержанный. Нам, конечно, рассказали, что это Дмитрий Андреевич Ушаков, Герой Советского Союза. Для нас, молодежи, он был живой легендой, живым свидетелем тех героических лет.

Звезду Героя Д.А. Ушаков надевал только в праздники. И вот коллектив кафедры, как всегда, собрался отмечать святой и важный для всех нас праздник, 9 мая, День Победы. А.Д. Ушаков пришел со звездой Героя на лацкане пиджака. Мы окружили его, хором поздравляя с Днем Победы. И здесь кто-то спросил его: «А за что Вы получили Героя, когда?» – Он ответил просто: «В 1943 году за форсирование Днепра».

Мы стали просить его рассказать подробно. Мы же все же историки. Много читали, изучали, сдавали экзамены по истории. Нам казалось (по молодости), что мы все знаем. Рассказ Д. А. Ушакова потряс нас. Вот что он нам рассказал:

«В 1943 году я был молодым офицером, майором, командиром саперного батальона. Наша дивизия рвалась к Днепру, с боями преодолевая сопротивление противника.

Однажды, я получил приказ вывести батальон в определенное место. Приказ я выполнил. Но когда мы прибыли туда, мы попали в фашистскую засаду. Батальон погиб. Я чудом уцелел. Меня провели в штаб. Я полагал, что меня ждут трибунал. Но командование разобралось, что моей вины здесь не было – разведка немцев сработала, раскололи наши коды.

Мне дали новое пополнение, приказали за неделю сформировать батальон и организовать форсирование Днепра на своем участке. Я все сделал, Днепр батальон форсировал. За это получил звание Героя Советского Союза. И не я один. Всего за эту операцию 2 500 человек получили это высокое звание.»

Сказать, что мы были потрясены, значит, ничего не сказать. Трагедия и подвиг, гибель и везение – все вместе, сразу, «в одном флаконе». Немцы тоже, оказывается, умели воевать. Какие же силы, знания, умения надо было иметь, чтобы разбить эту военную машину.

После этого рассказа мы по-другому стали читать толстые монографии о войне. По-другому и студентам стали рассказывать о Великой Отечественной войне. Ничто не забыто. Никто не забыт. Подвиг советского солдата бессмертен. Вот такой урок на всю жизнь дал нам, молодым, Герой Советского Союза Д. А. Ушаков.

Листи Д. А. Ушакова майбутній дружині Еллі Гончаровій

1. Цей лист Д. А. Ушаков писав з Грузії, де він довго лікувався після важкого поранення. Тут і далі збережені авторські орфографія і пунктуація.

[12.1.1945]

Многоуважаемая Элла!

Пишу вам второе письмо. Писать [нерозбірливо – Н.С.] да и мне трудно еще. Рана хорошо заживает, здоровье мы быстро восстанавливается. Весьма хочется читать ваши письма. Но сейчас я в движении и не имею адреса

Мне не пишите, пока не вышлю пост. адрес. Письма Ваше из части мне переслали. Спасибо им. Не забывайте. Будьте здоровы. Всегда уваж. Дмитрий Ушаков. Привет Вашей маме. Очевидно буду в Харькове, лежать дальше.

2. Лист з Австрії, де майор Д.А. Ушаков закінчив війну.

[13.11.1945]

Дорогая Эллочка!

Вчера написал тебе письмо, а сегодня еще большая охота говорить с тобой. День сегодня прошел почти незаметно. Недавно вернулся от генерала. Почти день у него пробыл.

Он меня здорово ободрил, горячо вспоминали прошлое из войны. Чудесный он человек, принимает душевно. Теперь дома сам. Офицеры у которых я был, придут со службы в 20 часов, поужинаем, послушаем радио и, пожалуй, в 10 спать. И о чем же тебе написать? Снова этот вопрос. Если бы я приехал к тому, на что ехал, писал бы тебе увереннее, а теперь вот-вот днями должен уехать и даже не могу дать тебе адрес. Все неопределенно и меняется. Все же прошу тебя, моя [нерозбірливо – Н.С.] напиши мне два слова, если есть что новое. Может бать успею получить твое письмо. Напиши мало-мало о себе и доме. Как здоровы папа и мама. О Люсенке. Скучаешь ли? Больше десяти слов и не надо. Не уверен в получении. Вот адрес: Полевая почта 03151 Ушакову Д.А.

Так хорошо сейчас все вспоминается. Мои мысли все сейчас с тобой. Одно с бы скорее встретиться, быть с тобой. Приготовься: прямо на пороге «удушу» тебя. Шучу. 15 числа при всех обстоятельствах отмечу твои именины. Мои товарищи (подполковн. и майор) уже знают и с нетерпением ждут дня, когда поднимем за твое здоровье и счастье.

Прими все мои близкие пожелания. Целую. Твой Митя. Не забывай. Привет папе, маме, Люсенке.

3. Лист з Австрії. [25.11.1945]

Эллочка, родная! Теперь, как и всегда, хочется о многом поделиться с тобою. Лучше, конечно, когда я тебя слушаю. Очень жалею, что неуверенно просил тебя написать. Если ты мне написала по моей просьбе, будет хорошо и заранее рад. Какой срок быть мне здесь – еще не знаю, но надеюсь получить твое письмо. В середине декабря собираюсь выехать, чтобы к новому году бать дома. Правда, все неопределенно. Об этом напишу или расскажу лучше. Хочется снова вернуться – надежду на скорую встречу не теряю. Если мне выпадет это счастье – лучшего ничего и не жду. Все дни живу мыслями о тебе, моя дорогая девочка, о нашей встрече. Скорее видеть тебя, моя родная, всегда со мною. А теперь бы только дожждаться твоего письма. Как хорошо бы. Думаю, что ты написала. Так хочется знать, как здоровье, как в доме все обстоит, чем занята вечерами. Все, все интересно. Твой день рождения отметили хорошо. Мои товарищи, у которых живу, пили за хорошие пожелания тебе и просили передать об этом в письме. Я их приглашаю всех к нам в гости.

О себе и нечего написать. Одно только прибавилось, что в течение всего дня я на занятиях. В восемь часов вечера освобождаюсь и всю прошедшую неделю читаем коллективно А. Степанова «Порт Артур». В вообще скучно очень здесь. Местного населения почти нет. Сегодня выходной день, все время в комнате, никуда не ходили, просто кто-то делает. Погода мокрая, но тепло с дождем. Да и идти некуда. Два раза был в кино: Возвр. Максима и Крым. Конф. Сегодня Ив. Грозн. Не пойдем. Кино все старое. Будем слушать радио, почитаем. Мне надо еще конспекты написать к понедельнику. Собирались в Вену, но не вышло: заняты всю неделю. После понедельника генерал обещал ехать с ним к моим (бывшим) офицерам километров за 300.

Очень и очень, Эллочка, скучаю. Если бы ты побыла здесь неделю, я не сомневаюсь, что убежишь. Между прочим, хоть и заняться нечем, но вино не пьем, хотя его изобилие. Не подумай не верить, роднуля.

После дороги хорошо отдохнул. Приняли меня хорошо, а главное в кругу старых хороших друзей.

Ну, до встречи, роднулек мой. Только и мыслей – вернуться скорее. Будет так – значит я счастлив сейчас.

Приветы папе, маме, Люсенке.

До скорой встречи. Целую и целую, моя роднуля.

Твой Митя.

P.S. Напиши на это письмо ответ коротенький, если скоро получишь. Возможно успею получить твое до отъезда. Ну а если раньше выеду, тож не беда, скорее расскажешь обо всем, а письмо твое останется здесь. Поэтому случаю можешь только пять строк писать.